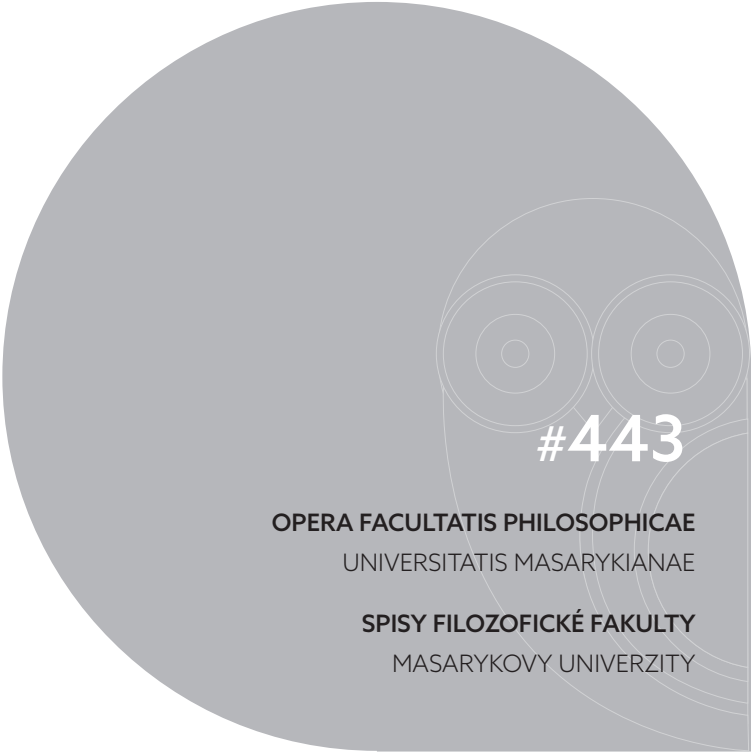

Nicolai Dresdensis Apologia

De conclusionibus doctorum
in Constantia de materia sanguinis

Petra Mutlová

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#443

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

[Faint, illegible handwritten text in a Gothic script, likely bleed-through from the reverse side of the parchment.]

[A large block of handwritten text in a Gothic script, written on a heavily cracked and aged parchment. The text is arranged in several lines, with some words appearing to be in a different script or dialect than the rest of the page. The parchment is dark and shows significant wear and tear.]

Nicolai Dresdensis Apologia

De conclusionibus doctorum
in Constantia de materia
sanguinis

Petra Mutlová

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#443

BRNO 2015

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Mutlová, Petra

Nicolai Dresdensis Apologia : De conclusionibus doctorum in Constantia de materia sanguinis / Petra

Mutlová. – Vydání první. – Brno : Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. – 241 stran : faksimile.

– (Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; číslo 443)

ISBN 978-80-210-8124-6

27-1-051 * 34-051 * 929 * 27-878.3 * 27-878.3-1 * 27-285.4 * 316.774+808.5 * 091“04/14“ * 930.2:091.14
* (437.3) * (430)

– Nicolaus Dresdensis, asi 1380–asi 1417

– Nicolaus Dresdensis, asi 1380–asi 1417. De conclusionibus doctorum in Constantia de materia sanguinis
– 1415

– křesťanští teologové – Německo – 14.–15. století

– právníci – Německo – 14.–15. století

– utrakvismus – 1401-1450

– utrakvistická teologie – Česko – 1401-1450

– křesťanské polemiky – Česko – 1401-1450

– textová transmise

– středověké rukopisy

– kodikologie

– apologie

– kritická vydání

– monografie

– biografie

27-1/-2 – Křesťanská teologie. Dogmatická teologie [5]

929 – Biografie [8]

Tato odborná monografie vznikla a byla vydána jako součást projektu GA ČR 405/08/P294
„Mikuláše z Drážďan Apologia – kritická edice s kodikologickou studií“.

Recenzovali:

doc. PhDr. Helena Krmíčková, Dr.

prof. PhDr. Pavel Spunar, CSc.

© 2015 Petra Mutlová

© 2015 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8727-9 (online : pdf)

ISBN 978-80-210-8124-6 (brožovaná)

ISSN 1211-3034

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.M210-8124-2015

OBSAH

ÚVOD.....	7
BIOGRAFIE MIKULÁŠE „Z DRÁŽŽAN“	11
Záhady Mikulášova života.....	12
Svědectví pramenů.....	15
Závěr Mikulášova života	24
APOLOGIE A UTRAKVISMUS	29
<i>Apologie</i> v rámci Mikulášovy utrakvistické tvorby	29
<i>Sermo ad clerum de materia sanguinis (Sermo Nisi manducaveritis)</i>	30
<i>Collecta auctoritatum de materia sanguinis (Collecta)</i>	32
<i>Quod fuit ab inicio</i>	34
<i>De conclusionibus doctorum in Constantia de materia sanguinis (Apologie)</i> ..	35
<i>Contra Gallum</i>	36
<i>Replica rectori scholarum in Corbach (Replika)</i>	39
<i>De proprio sacerdote et casibus</i>	41
<i>Sermo ad clerum factus per dominum Nicolaum, predicatorem Theutunicorum</i> <i>in Zac, in anno Domini M^oCCCCXVI (Sermo ad clerum 1416)</i>	42
<i>Apologie</i> a boj o kalich	43
KODIKOLOGICKÉ POZNÁMKY	53
Název a atribuce <i>Apologie</i>	53
Struktura <i>Apologie</i>	56

DOCHOVANÉ RUKOPISY <i>APOLOGIE</i>	61
Rukopisy <i>Apologie</i> fragmentární povahy	68
Starý tisk	71
FILIACE RUKOPISŮ	73
Omise	76
Přídavky	78
Rukopis <i>G</i>	79
Rukopisy <i>VDM</i>	80
Rukopisy <i>BLEFW</i>	82
Rukopis <i>K</i>	85
Rukopisy <i>CJ</i>	85
Filiace rukopisů ve světle jejich obsahu	86
RESUMÉ	89
SUMMARY	91
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	93
Rukopisné prameny	93
Vydané prameny	94
Literatura	97
Subsidia	105
NICOLAI DRESDENSIS <i>APOLOGIA</i>	107
Ratio edendi	109
Abbreviationes	111
Conspectus auctoritatum	112
Synopsis codicum	118
Textus	119
Indices	225
PŘÍLOHY	235

ÚVOD

Kalich jako nejvýraznější symbol husitského hnutí vešel do širšího povědomí ve spojení se jménem mistra Jana Husa a stal se atributem tohoto kostnického mučedníka nejen ve výtvarném umění. Přesto původním obhájcem myšlenky laického kalicha, tedy práva věřících přijímat svátost pod obojí způsobou, byl mistr Jakoubek ze Stříbra. Při zdůvodnění postulátu laického kalicha mu však po boku stála řada dalších husitských reformátorů, mezi nimiž hlavní místo zaujímal Mikuláš z Drážďan. Tento právník a teolog spolupracoval s Jakoubkem na teoretickém zdůvodnění celé řady reformních požadavků, například na kritice lichvářství, přísahy aj., ovšem hlavní úlohu sehrál právě v záležitosti laického kalicha.

Počátky českého utrakvismu byly dlouhou dobu ožehavým tématem a nejen česká medievistika dosud postrádá soustavný přehled vývoje bádání o husitském kalichu. Především ale dlouhá léta nebylo jasno ani v základní otázce, tedy koho lze považovat za autora této (ve své době) převratné myšlenky. Teprve koncem minulého století díky studiím Heleny Krmíčkové byla stanovena spolehlivá chronologie raného utrakvismu a obecně vešlo ve známost, že skupina pražských reformistů v čele s Jakoubkem ze Stříbra s požadavkem laického kalicha vystoupila roku 1414.¹

1 KRMÍČKOVÁ, Helena: *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*. Brno 1997, kde korigovala řadu starších názorů badatelů, kteří se poznání počátků kalicha věnovali, především SEDLÁK, Jan: *Počátkové kalicha*. Časopis katolického duchovenstva 52, 1911, s. 97–105, 244–250, 397–401, 496–501, 583–587, 703–708, 786–791; 54, 1913, s. 226–232, 275–278, 404–410, 465–470, 708–713; 55, 1914, s. 75–84, 113–120, 315–322; a BARTOŠ, František Michálek: *Počátky kalicha v Čechách*. In: Husitství a cizina. Praha 1931, s. 59–112. Z novějších prací viz např. KRMÍČKOVÁ, Helena: *Jakoubkova utrakvistická díla z roku 1414*. In: Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení. Ed. O. HALAMA – P. SOUKUP. Praha 2006, s. 171–181; TÁŽ: *Articulus pro communione sub utraque specie Jakoubka ze Stříbra*. Studie o rukopisech XXXIX, 2009, s. 73–87; ČEJKA, Mirek – KRMÍČKOVÁ, Helena: *Dvě staročeská utrakvistická díla Jakoubka ze Stříbra*. Brno 2009.

Při zkoumání pramenné základny pro poznání laického kalicha Krmíčková korigovala do té doby tradované názory nikoliv pouze díky novým rukopisným nálezům, ale především díky kritickému zhodnocení pramenů na základě jejich spolehlivého edičního zpřístupnění.

V současné době došlo ke značnému pokroku na poli edičním a události spojené s prosazováním kalicha v Čechách v letech 1414–1415 jsou již dostatečně prozkoumány. Dalším milníkem v bádání o historii kalicha bude jistě poznání utrakvismu v širším kontextu, především jeho vývoj po roce 1420 a zjištění vztahu raně utrakvistických děl k pracím z období jednání o kompaktáta. Nutnou podmínkou pro tento krok ovšem stále zůstává zpřístupnění celé řady utrakvistických děl v moderních edicích. K tomuto cíli snad částečně přispěje i tato kniha.

Předkládaná monografie přináší kritickou edici latinského spisu Mikuláše z Drážďan, *De conclusionibus doctorum in Constantia de materia sanguinis* neboli *Apologie proti rozhodnutí kostnických doktorů* (zkráceně *Apologie*), kterým reagoval na zákaz laického kalicha vydaný kostnickým koncilem v roce 1415. Jako takřka „úřední projev celé [husitské] strany“² týkající se zákazu laického kalicha, v té době již nejvýraznějšího symbolu husitského hnutí, byla *Apologie* textem velmi populárním a našla značnou odezvu publika. Přesto byla dosud přístupná pouze ve starém tisku z roku 1698, který její znění reprodukoval na základě jediného rukopisu, značně odlišného od ostatních verzí, navíc s mylnou autorskou atribucí. Zde prezentovaná kritická edice *Apologie* proto přináší nové, přesnější znění textu rekonstruované na základě šestnácti dochovaných rukopisných kopií a koriguje řadu mylných domněnek týkajících se jejího obsahu, autora a literárního kontextu jejího vzniku. Součástí úvodní studie je zasazení tohoto spisu do kontextu tehdejší literární produkce spojené se zaváděním laického kalicha v Čechách; představení jejího autora a postavení, které *Apologie* v rámci jeho literární tvorby zaujímá.

Mikuláš z Drážďan bývá pokládán za čelného představitele školy působící v domě U Černé růže v Praze, se kterou se zde setkáváme okolo roku 1412. Z této doby pochází vůbec první zmínky o Mikulášově působení v Praze a většina jeho literární produkce vznikla tamtéž mezi léty 1412–1416. Úvodní kapitola proto rekapituluje odlišné teorie o Mikulášově životě a všímá si jeho literární činnosti v souvislosti s jeho rolí v utrakvistických debatách.³

2 BARTOŠ, F. M.: *Husitství a cizina*, s. 75.

3 Mikulášův přínos českému raně reformačnímu hnutí byl a zřejmě i nadále bude předmětem diskusí a vedle jeho přínosu k utrakvistické otázce se hojně debatovalo i o jeho „ideologické orientaci“ – otázky tohoto druhu si úvodní studie neklade, soustředí se pouze na zasazení vydávané *Apologie* do utrakvistického kontextu. Mikulášovým učením se poprvé synteticky zabývala NECHUTOVÁ, Jana: *Místo Mikuláše z Drážďan v raném reformačním myšlení*. Příspěvek k výkladu nauky. Praha 1967, kde jsou shrnuty výsledky staršího bádání a odkazy na příslušnou literaturu. Z prací, které si Mikulášova učení všímají, je ve výběru možné uvést alespoň: KALIVODA, Robert: *Husitská ideologie*. Praha 1961; KAMINSKY, Howard: *A History of*

Druhá část úvodní studie podrobněji rozebírá místo *Apologie* v rámci Mikulášovy utrkvistické činnosti a zasazuje ji do kontextu soudobé literární polemiky o laický kalich. Srovnání s ostatními reakcemi na kostnické odsouzení laického kalicha pak završuje objasnění významových souvislostí vzniku *Apologie*.

Hlavní část úvodní studie tvoří soupis a analýza rukopisů, ve kterých se *Apologie* dochovala. Její text byl zjištěn v šestnácti rukopisech v současnosti uložených v České republice, Rakousku, Německu a Polsku. Na základě vyhodnocení kvality jednotlivých opisů, písarských chyb a dalších detailů, které přispěly k objasnění textové tradice *Apologie*, jsou zde představeny poznatky, které byly zjištěny o genetických vztazích mezi jednotlivými kopiemi. Ústředním bodem této části je tedy pokus o stanovení filiace a hodnoty dochovaných opisů pro rekonstrukci textu.

Vyústěním kodikologického rozboru je kritická edice, jež představuje meritum práce. Přináší znění co nejbližší původnímu Mikulášovu textu a v aparátu zachycuje veškeré relevantní diskrepance, které odrážejí znění textu, jak je reflektovali pozdější opisovači a čtenáři textu. V textověkritickém aparátu tedy lze najít různorodění jednotlivých opisů *Apologie*, a především identifikaci citovaných autorit, které v *Apologii* tvoří převážnou část textu a jejichž určení je důležité pro komplexní pochopení vydávaného díla.

Publikace vznikla přepracováním disertační práce obhájené na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v roce 2007 pod vedením doc. PhDr. Heleny Krmíčkové, Dr. Kniha vznikala do roku 2011, vydání samotné bylo ovšem pozdrženo posledním rukopisným nálezem ve fázi před vydáním, který jsem z důvodu rodičovské dovolené mohla zpracovat teprve později – kniha tedy až na výjimky reflektuje stav bádání k roku 2011. Mé největší díky při přípravě knihy patří Heleně Krmíčkové za nesmírnou laskavost, s níž se mnou dopodrobna konzultovala veškeré záludnosti, které práce se středověkými literárními rukopisy přináší, a především za podporu, kterou mi během práce poskytovala. Předkládaná edice profituje především z jejích nesmírných znalostí, které se mnou jako přední odbornice na husitský

the Hussite Revolution. Berkley – Los Angeles, 1967; DE VOOGHT, Paul: *Jacobellus de Stříbro* († 1429), *premier théologien du hussitisme*. Louvain 1972; KLASSEN, John Martin: *The Nobility and The Making of the Hussite Revolution*. New York 1978; KEJŘ, Jiří: *Husité*. Praha 1984; SEIBT, Ferdinand: *Hussitenstudien. Personen, Ereignisse, Ideen einer frühen Revolution*. München 1987; TÝŽ: *Hussitica. Zur Struktur einer Revolution*. Köln 1990²; MOLNÁR, Amedeo: *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*. Praha 1991²; WERNER, Ernst: *Jan Hus: Welt und Umwelt eines Prager Frühreformators*. Weimar 1991; ŠMAHEL, František: *Husitská revoluce*. 4 sv. Praha 1995–1996²; FUDGE, Thomas A.: *The Magnificent Ride. The First Reformation in Hussite Bohemia*. Aldershot 1998; ČORNEJ, Petr: *Velké dějiny zemí Koruny české V. 1402–1437*. Praha 2000; ŠMAHEL, František: *Husitské Čechy. Struktury, procesy, ideje*. Praha 2001. Práce italského historika R. Cegni, který se postavou Mikuláše zabývá dlouhodobě, budou podrobně probrány níže; jeden z jeho posledních příspěvků, které se věnují konkrétně Mikulášově učení, je: CEGNA, Romolo: *Nicola della Rosa Nera e le origini del radicalismo antisimoniacco dello Speculum aureum*. Mediaevalia Philosophica Polonorum 34, 2001, s. 59–74.

utrakvismus vždy ochotně sdílela a shovívavě opravovala má četná zaváhání. To, co z nich v knize zůstalo, padá na mou hlavu. Zavázaná jsem dále prof. PhDr. Janě Nechutové, CSc., která mě k osobě Mikuláše z Drážďan přivedla a díky níž můj zájem o latinskou medievistiku dodnes neutuchá, i prof. PhDr. Pavlu Spunarovi, CSc., jenž původní disertaci i tuto knihu laskavě recenzoval. Při práci na knize mě podpořila i řada kolegů a přátel, kterým bych zde také ráda vyjádřila vřelé díky; největší zásluhy na vzniku knihy mají ovšem moji nejbližší a jejich porozumění a ne-utuchající podpora.

Zavázaná jsem všem institucím za umožnění přístupu k rukopisným pramenům ze svých fondů. Tato práce by nevznikla bez finanční podpory Grantové agentury ČR, v rámci jejíhož grantového projektu reg. č. 405/08/P294 byla publikace připravena.

BIOGRAFIE MIKULÁŠE „Z DRÁŽĎAN“

Postava Mikuláše s přídomkem „z Drážďan“ dlouhá léta vzbuzuje rozpory mezi badatelskou veřejností a pramenný materiál poskytuje pouze sporadickou oporu pro rekonstrukci života tohoto plodného autora husitského období. O Mikulášově činnosti před jeho příchodem do Prahy lze pouze spekulovat, a právě z tohoto důvodu existuje několik různých výkladů o jeho původu a životě. I tak základní informace, jako například jaké byl národnosti, kde studoval, a konečně i rok 1412, který bývá uváděn jako rok příchodu či návratu do Prahy, jsou sice pravděpodobné, přesto prameny nedoložené předpoklady. O Mikulášovi se nejčastěji mluví v souvislosti s tzv. drážďanskou školou, nazývanou podle místa příbytku v Praze také škola U Černé růže. Ta byla centrem německých nonkonformistů, úzce spolupracujících s českými zastánci reformní strany na pražské univerzitě, jež jim poskytla i zmíněný příbytek v univerzitním domě Na Příkopěch. Některé prameny a částečně i současná historická produkce mají za to, že tato skupina po vydání Kutnohorského dekretu odešla roku 1409 z Prahy, na čas se usídlila v Drážďanech, kde pokračovala ve výuce a šíření reformních myšlenek.⁴ Po roce 1411 však na zásah míšeňského biskupa Rudolfa opustila i tyto kraje a okolo roku 1412 se objevila opět v Praze. Jak se dále ukáže, Mikulášova afiliace s tzv. drážďanskou školou je taktéž nejasná.⁵

4 Ke Kutnohorskému dekretu nově NODL, Martin: *Dekret kutnohorský*, Praha 2010; viz též příspěvky publikované v *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* XLIX/2, 2009, především ŠMAHEL, František – NODL, Martin: *Kuttenberger Dekret nach 600 Jahren. Eine Bilanz der bisherigen Forschung*, tamtéž, s. 19–54.

5 Mikulášovo spojení s tzv. drážďanskou školou uvádí většina základních biografických prací a repertorií, jmenovitě například *Lexikon des Mittelalters* 6, 1179; TRÍŠKA, Josef: *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*. Praha 1981, s. 388; dále většina repertorií německého původu, např. online přístupné *Repertorium „Geschichtsquellen des deutschen Mittelalters“*: <<http://www.geschichtsquellen.de/>

Většina starších studií zabývajících se Mikulášovým životem byla limitována nedostatkem vydaných primárních pramenů. To, co víme o Mikulášově mládí, je toho typickou ukázkou: V jednom ze svých traktátů – v *Expositio super Pater noster* – Mikuláš vzpomíná na období jedenácti let, které měl strávit v blíže neurčeném biskupském městě.⁶ Mnoho badatelů usilovalo o identifikaci této aluze a datace této příhody byla často rušivým elementem v jejich jinak přijatelných teoriích o Mikulášově životě. Skutečnost, že se jedná o pouhou textovou výpůjčku z díla *Bonum universale de apibus* Tomáše z Cantimpré, objevil až po letech Romolo Cegna.⁷ Podobných nejasností lze v Mikulášově biografii nalézt více. Z tohoto důvodu se následující kapitola omezí pouze na přehled nejvýznamnějších teorií o Mikulášově životě. Mezi tři události, u nichž se v Mikulášově životopise vyskytuje nejvíce protichůdných teorií, se řadí jeho původ, místo a doba jeho studia a nakonec období let 1409–1412, které měl údajně strávit v Drážďanech.

Záhady Mikulášova života

V českém prostředí se dlouho udržely dva protichůdné názory týkající se Mikulášova rodinného zázemí. Josef Truhlář ho identifikoval s bakalářem Mikulášem (de) Drossen, který byl na pražské univerzitě roku 1396, respektive na počátku roku 1397, promován pod Petrem de Drozena.⁸ Záměna určení de Drossen za Drezdnu či Drozna je nejen nasnadě, především ale ojedinělá zmínka podobně znějícího jména v *Liber decanorum* nemá průkaznou hodnotu. Navíc se lze setkat s argumentem, že tito dva muži přišli z městečka Drozno v lubušské diecézi (Brandenburg), nikoliv z Drážďan (lat. Dresden).⁹ Přesto někteří badatelé přijímají fakt, že Miku-

repPers_102553777.html> [cit. 2012-07-24]; projekt *Sächsische Biographie*: <http://saebi.isgv.de/biografie/Peter_von_Dresden_%281365-1421%29> [cit. 2012-07-25] a další.

6 *Nicolai Dresdensis Expositio super Pater noster*. Ed. J. NECHUTOVÁ – R. CEGNA. Mediaevalia Philosophica Polonorum 30. Wrocław – Varšovic – Cracovie – Gdaňsk – Łódź 1990, s. 162: „Ego in quadam civitate episcopali annis XI adolevi, ubi LXII canonici sub prebendis pigwissimis ducentarum fere librarum parizensium in matre ecclesia serviebant, quorum plures erant beneficiorum plurium detentores.“

7 Cegna poprvé prezentoval svůj název v článku *La tradition pénitentielle des Vaudois et des Hussites et Nicolas de Dresde*. *Communio viatorum* 25, 1982, s. 163–164; o něco dříve tuto aluzi identifikovala i Jana Nechutová, její zjištění ovšem nebylo publikováno.

8 Podle *Liber decanorum facultatis philosophicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585* I. Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis I/1. Pragae 1830, s. 318 je ztotožnil TOMEK, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy* 3. Praha 1875, s. 623, pozn. 34; taktéž TRUHLÁŘ, Josef: *Paběrky z rukopisů Klementinských*. Věstník České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, společnost a umění 7, 1898, s. 662; stejně i TRÍŠKA, Josef: *Životopisný slovník předhusitské pražské univerzity 1348–1409*. Praha 1981, s. 388, 446.

9 BARTOŠ, F. M.: *Husitství a cizina*, s. 127–128.

láš studoval v Praze, bez výhrad.¹⁰ Proti této teorii se vyslovil František Michálek Bartoš, který poukázal na životní shody Mikuláše s osudem bakaláře dekretů Mikuláše z Prahy.¹¹ Svoji argumentaci pak doplnil hypotézou, že tento Mikuláš byl synem staroměstského měšťana Michala Sedláře a že působil jako německý kazatel v kostele Panny Marie na Louži na Starém Městě a později snad jako vikář faráře v kostele svatého Martina ve zdi. Dle jeho názoru se rodina přistěhovala do Prahy na sklonku osmdesátých let 14. století a své přízvisko „z Drážďan“ pak Mikuláš získal až díky stykům a úzké spolupráci s mistry od Černé Růže. Zjištění, že bakalář Mikuláš z Prahy v letech 1402–1415 působil jako prokurátor u pražské konzistoře, tuto teorii staví do pochybného světla.¹²

Odlísnou teorii představil Jan Sedlák, první badatel, který se postavou Mikuláše z Drážďan zabýval podrobněji.¹³ Zjistil řadu rukopisných údajů, a domníval se proto, že se Mikuláš narodil v Drážďanech, byl mistrem svobodných umění, studoval právo a byl vysvěcen na kněze.¹⁴ Počátek jeho pražského pobytu datoval již k roku 1408 a zároveň odmítl mínění Eneáše Silvia Piccolominiho,¹⁵ který ve své kronice tvrdil, že Mikuláš spolu s dalšími německými mistry odešel v roce 1409 z Prahy do Drážďan a vrátil se zpět až po roce 1411. Spíše se klonil k názoru, že Mikuláš Prahu roku 1409 neopustil a teprve po příchodu Petra z Drážďan a Fridricha Eppinge¹⁶ zpět do Prahy na přelomu let 1411–1412 se stal jejich kolegou na škole U Černé růže.

10 MÜLLER, Joseph Theodor: *Magister Nikolaus von Dresden*. Zeitschrift für Brüdergeschichte 9, 1915, s. 83; FLIEGE, Jutta: *Eine hussitische Sammelhandschrift in der Stadtbibliothek Dessau*. Studien zum Buch- und Bibliothekswesen 4, 1986, s. 31; MACHILEK, Franz: *Deutsche Hussiten*. In: Jan Hus. Zwischen Zeiten, Völkern, Konfessionen. Ed. F. SEIBT. München 1997, s. 271.

11 BARTOŠ, F. M.: *Husitství a cizina*, s. 127–128, pozn. 47, více na s. 125–131.

12 TRÍŠKA, J.: *Životopisný slovník*, s. 412–413; ŠMAHEL, F.: *Husitská revoluce 2. Kořeny české reformace*. Praha 1996², s. 157, pozn. 166.

13 SEDLÁK, Jan: *Mikuláš z Drážďan*. Brno 1914, s. 2.

14 Podobného mínění je i MÜLLER, J. Th.: *Magister Nikolaus*, s. 83; SPINKA, Matthew: *John Hus. A Biography*. Princeton, New Jersey 1968, s. 150 a další.

15 AENEAS SILVIUS PICCOLOMINI: *Historia Bohemica* 1. Historisch-kritische Ausgabe des lateinischen Textes. Ed. J. Hejnic – H. Rothe. Köln – Weimar – Wien, s. 236–239. Působení jistého Mikuláše na *Kreuzschule* v Drážďanech bylo v různých modifikacích prezentováno ve starších, zejména německých, studiích, např. MELTZER, Otto: *Die Kreuzschule zu Dresden bis zur Einführung der Reformation (1539)*. Mitteilungen des Vereins für die Geschichte Dresdens 7, 1886, s. 34; HAUPT, Herman: *Waldensertum und Inquisition im südöstlichen Deutschland seit der Mitte des 14. Jahrhunderts*. Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 3, 1890, s. 356–359; BOEHMER, Heinrich: *Magister Peter von Dresden*. Neues Archiv für sächsische Geschichte und Altertumskunde 36, 1915, s. 226; KÖPSTEIN, Horst: *Ohlasy husitského revolučního hnutí v Německu*. In: Mezinárodní ohlas husitství. Ed. J. MACEK. Praha 1958, s. 234; TYŽ: *Über die Teilnahme von Deutschen an der hussitischen revolutionären Bewegung – speziell in Böhmen*. Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 11/1, 1963, s. 133–134; BUTTE, Heinrich: *Geschichte Dresdens bis zur Reformationszeit*. Köln – Graz 1967, s. 107–108.

16 Eppinge, jeden z učitelů U Černé růže, byl mistrem svobodných umění a posléze bakalářem kanonického práva z Heidelberku (1405). O jeho příchodu do Prahy a působení v Drážďanech rovněž exis-

Italský historik Romolo Cegna¹⁷ jako editor několika Mikulášových děl přispěl k rekonstrukci jeho životopisu cennými poznatky. Za prvé je třeba zopakovat, že údajná zmínka o Mikulášově mládí, kdy měl jedenáct let strávit v nějakém biskupském městě, která se čte v jeho spisu *Expositio Super Pater noster*,¹⁸ je citátem ze spisu *Bonum universale de apibus* od Tomáše z Cantimpré. Zásadní novum Cegnovy teorie ovšem představuje argument, že Mikuláš po odchodu z Prahy po vydání Kutnohorského dekretu v roce 1409 působil jako rektor školy v hesenském městě Wildungen, kde nezávisle jako první dospěl k myšlence nutnosti laického kalicha, o které pak po svém návratu do Prahy přesvědčil své kolegy. Tato hypotéza je založena na odlišném datování Mikulášova díla *Replica rectori scholarum in Corbach*,¹⁹ kterou Cegna chápal jako Mikulášův první příspěvek do debaty o laickém kalichu a zařadil jej do období 1409–1411. Z něj pak podle Cegny čerpali materiál pro svá utrakvistická díla ostatní, mezi jinými Jakoubek ze Stříbra ve své *Responsio*, a sám Mikuláš měl závěrečnou část *Repliky* převzít do svého traktátu *Contra Gallum*. Důkladným textovým rozбором zmíněných děl a analýzou souvislostí přejímaných pasáží v traktátovém boji o kalich, který byl veden od roku 1414, prokázala Krmíčková,²⁰ že *Replika* nemohla vzniknout před rokem 1415 a že se spíše jedná o Mikulášovo poslední velké utrakvistické dílo, shrnující všechny známé argumenty pro kalich. Vznik *Repliky* je tedy nutno spojit až se sklonkem Mikulášova života stráveného

tují protichůdné názory, viz např. KEJŘ, Jiří: *Právnícké dílo M. Friedricha Eppinge*. Studie o rukopisech 15, 1976, s. 3–11, reedice in: *Z počátků české reformace*. Brno 2006, s. 170–181; ŠMAHEL, František: *Leben und Werk des Magisters Hieronymus von Prag*. Historica 13, 1966, s. 93, pozn. 40; HEIMPEL, Hermann: *Drei Inquisitions-Verfahren aus dem Jahre 1425*. Göttingen 1969, s. 158–160.

17 Cegna se postavou Mikuláše zabýval v mnoha studiích, zde je třeba zmínit alespoň: CEGNA, Romolo: *Appunti su Valdismo e Ussitismo. La teologia sociale di Nicola della Rosa Nera (Cerruc)*. Bollettino della Società di Studi Valdesi 130, 1971, s. 3–34, 131, 1972, s. 3–42; TÝŽ: *Ancora un incontro con Nicola di Cerruc detto da Dresda*. Communio viatorum 20, 1977, s. 17–32; TÝŽ: *Początki utrakwizmu w Czechach w latach 1412–1415*. Przegląd Historyczny 69, 1978, s. 103–114; TÝŽ: *Encore sur Nicolas de Dresde*. Communio viatorum 22, 1979, s. 277–281; TÝŽ: *La tradition penitentielle des Vaudois et des Hussites et Nicolas de Dresde*. Communio viatorum 25, 1982, s. 137–170; TÝŽ: *De fraternitate Christi (Variazioni sul pensiero di Nicola della Rosa Nera detto da Dresda)*. In: In memoriam Josefa Macka (1922–1991). Ed. M. POLÍVKA – F. ŠMAHEL. Praha 1996, s. 87–101; *Nicolai (ut dicunt) de Dresda vulgo appellati de Čerruc (De Černá růže id est de Rosa Nigra [+1418?]) Puncta*. Ed. R. CEGNA. Mediaevalia Philosophica Polonorum 33. Varsoviae 1996, s. 5–51; TÝŽ: *Nicola della Rosa Nera e le origini del radicalismo antisimoniacco dello Speculum aureum*. Mediaevalia Philosophica Polonorum 34, 2001, s. 59–74. Na další studie bude upozorněno níže. V poslední době Romolo Cegna zveřejňuje svoji nejnovější bibliografii o Mikulášovi na stránkách <http://marim.xoom.it/> [cit. 2012-7-24].

18 *Nicolai Dresdensis Expositio*, s. 162.

19 *Master Nicholas of Dresden: The Old Color and the New*. Ed. H. KAMINSKY – D. L. BILDERBACK – I. BOBA – P. N. ROSENBERG. Transactions of the American Philosophical Society N. S. 55/1, 1965, s. 31, č. 12. Je třeba zdůraznit, že *Replika* se dochovala v jediném neúplném exempláři v knihovně pražské kapituly, a její datace a z ní plynoucí závěry tedy nemohou být nevyvratitelné a stojí na značně nejisté půdě.

20 KRMÍČKOVÁ, Helena: *Studie a texty k počátkům kalicha v Čechách*. Brno 1997, s. 62–77.

snad v Německu, přesto však zůstává problémem, kterého se v souvislosti s tímto textem Cegna dotkl, zda Mikulášův přídomek „z Drážďan“ má reálný základ v jeho biografii. Pramenná opora totiž pro Mikulášův drážďanský původ či pro jeho přechodný pobyt v letech 1409–1411 tamtéž zatím nalezena nebyla a je třeba se ptát po jeho odůvodnění.²¹

Svědectví pramenů

Protichůdné názory na výše uvedené momenty Mikulášova života je nejlépe možné pochopit – pokud vůbec –, podíváme-li se na zmíněné události prizmatem dochovaných soudobých pramenů. Kromě několika zmínek v rukopisném materiálu a v soudobých kronikách nevíme nic o Mikulášově rodinném zázemí nebo místě jeho narození. Taková situace není překvapivá u muže, který nepocházel ze šlechtického prostředí, protože první bezpečnou možností, kdy se s takovým jedincem můžeme v pramenech setkat, je moment jeho zápisu na univerzitu. Ještě než však prozkoumáme matriky univerzit přicházejících v úvahu, bude užitečné se podívat na svědectví narativních pramenů, které tradičně sloužily jako důkaz Mikulášovy spojitosti s Drážďany.

Několik narativních pramenů pocházejících z počátku 15. století, tedy z doby bezprostředně blízké působení Mikuláše v Praze, se zmiňuje o tzv. drážďanské škole, skupině scholárů a kleriků, kteří působili za rektora Petra na drážďanské *Kreuzschule* a po roce 1411 se přesunuli do Prahy.²² Jejich informace byly vytěženy generacemi mladších kronikářů a poskytovaly argumenty pro tzv. drážďanskou teorii o vzniku kalicha.²³ Tato otázka společně s Mikulášovým přínosem pro utrakvismus byla již dostatečně rozebrána a pro nás je aktuální pouze to, které prameny spojovaly postavu Mikuláše s tzv. drážďanskou školou a v jaké fázi. Z původních zpráv 15. století o Mikulášovi výslovně mluví pouze dvě, a sice veršovaná kronika *Počátkové husitství* a jedna anonymní zpráva.

21 Mikulášovo působení na *Kreuzschule* a vůbec jeho spojení s tzv. drážďanskou školou v tomto období a Drážďany nově odmítá HOYER, Siegfried: *Peter von Dresden und die Anfänge der Hussitenbewegung*. Dresdner Hefte. Beiträge zur Kulturgeschichte 19/65, 2000, s. 65. Hoyer se oprávněně staví skepticky k některým starším názorům, sám však jiná překonaná fakta přebírá, jako například zmínku o Mikulášově mládí v blíže nespecifikovaném biskupském městě – s. 68.

22 Sumární přehled pramenů o této škole MUTLOVÁ, Petra: *Vybrané prameny k existenci drážďanské školy*. In: *Querite primum regnum Dei*. Sborník příspěvků k počtě Jany Nechutové. Ed. H. Krmíčková et al. Brno 2006, s. 553–560.

23 Zhodnocení starších zpráv a teorií o původu myšlenky laického kalicha podrobně rozebírá KRMÍČKOVÁ, H.: *Studie a texty*, s. 3–15.

Takzvaná česká rýmovaná kronika *Počátkové husitství*,²⁴ krátký protihusitský spis, nás informuje o skupině scholárů, kteří se po vyhnání z Drážďan společně se svými studenty usadili v Praze U Černé růže. Důvod jejich vyhnání přímo spojuje s jejich podáváním eucharistie pod obojí způsobou:

„Na příkopě u Černé růže
mistri a bakalářové drážďanští bydlěchu
a tu bursu mějichu,
mistr Petr, mistr Mikuláš,
Engliš a Nikolaus Loripes.
Ti z Drážďan vyhnání bíchu,
neb tajně boží krev rozdáváchu.
Tu počechu mistru Jičínovi raditi,
aby počal krev boží rozdávati,
a Jičín se toho přichopi
a mistra Jakúbka k sobě namluvi
a jiných kněží mnoho,
aby se drželi toho.“

Anonymní zpráva²⁵ nás pak zpravuje o důvodu vyhnání těchto mistrů z Drážďan, zmiňuje některé jejich názory a hlavně jejich přesun z Drážďan do Prahy vidí jako následek vydání dekretu míšeňského biskupa – kterého zde mylně ztotožňuje s Janem Hoffmannem, ačkoliv se jednalo o dekret Rudolfa Míšeňského²⁶ – z 18. října 1411 a stanovuje tak přibližnou dobu příchodu drážďanských mistrů do Prahy:

„Circa annum Domini MCCCCXII in civitate draznensi, Misnensis diocesis ... Petrus et Nicolaus puerorum eruditores in ipsius nominata civitatis draznensis

24 *Veršované skladby doby husitské*. Ed. F. SVEJKOVSKÝ. Praha 1963, s. 158–159; zde na s. 40–41 také přehled starších teorií o dataci a autorovi díla; ani jedno nelze bohužel blíže specifikovat.

25 Otištěna nejdříve PELZEM v jeho *Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus 2*. Urkundenbuch zur Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus 2. Prag – Leipzig 1790, s. 156–158; dohromady s ostatními kronikářskými zprávami ji pak vydal HÖFLER, Konstantin: *Geschichtschreiber der hussitischen Bewegung in Böhmen* 3. Fontes rerum Austriacarum 1, Scriptores 7. Wien 1866, s. 156–158, pozn. 1.

26 Dekret je otištěn v *Codex diplomaticus Saxoniae regiae* I/B/3. Ed. H. ERMISCH. Leipzig 1909, s. 203–204, č. 220. Jan Hoffmann byl míšeňským biskupem v letech 1427–1451, zřejmě již od roku 1414 zde však působil jako biskup koadjutor; proto např. R. Cegna v *Nicolai ... Puncta*, s. 13 prezentuje domněnku, že dekret vydal samotný Hoffmann právě z pozice biskupa koadjutora; toto však není příliš pravděpodobné. K Hoffmannovi naposled ZILYNSKÁ, Blanka: *Johann Hoffmann: Prager Student, antihussitischer Repräsentant und Bischof von Meissen*. Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis XLIX/2, 2009, s. 81–98, k Mikulášovi viz s. 89–90.

schola plurimas curiosas moventes questiones illas non sunt veriti juxta capita sua contra auctoritatem sacrae scripturae et sanctorum decretorum sinistre definire ... Que eorum doctrina cum ad aures viri clarissimi domini Joannis episcopi ... pervenisset, mox ipsos Petrum et Nicolaum cum eorum doctrinae faventibus excludi jussit et eliminari de episcopatu Misnensi. ... Qui tandem Pragensem ingressi urbem lupi sub pelle ovina per fautorum suorum auxilia et novitatum amatores, quandam domum in civitate nova juxta fossam antique civitatis possederunt et pluralitatem scholarium collegerunt.“

V *Počátcích husitství* uvedení mistři byli chápáni buď jako čtyři osoby, častěji však jen jako dvě, ve kterých někteří badatelé spatřovali Petra Engliše (tedy Payna) nebo Petra Drážďanského, a v Mikulášovi pak buď syna Vavřincova (písařská varianta *Lorizes* ve smyslu *filius Laurentii*) nebo blíže nespecifikovatelného Mikuláše s přídomkem *Loripes*.²⁷ Rozhodně se toto svědectví nedá chápat jako jednoznačný důkaz o působení Mikuláše na škole v Drážďanech, neboť kronika sice mluví o mistrech vyhnaných z Drážďan, ale Mikuláš stejně jako Petr jsou zde uvedeni jako členové burzy v Praze. Payne²⁸ se k drážďanským mistrům U Černé růže připojil až po Husově odchodu do Kostnice roku 1414, tedy jeho spojení, stejně jako v Mikulášově případě, může být až pozdějšího data, což poskytlo oporu zastáncům obou teorií – tedy že Mikuláš v Drážďanech působil, nebo že se k drážďanským připojil až v Praze.

Jednoznačnou se pak může zdát anonymní zpráva přímo jmenující Mikuláše jako Petrova kolegu v Drážďanech, ovšem pro ono chybné určení biskupa Rudolfa bylo i na její spolehlivost pohlíženo s určitými výhradami. Podle Boehmera je zpráva dílem klerika vzdělaného v teologii, jenž zastával podobné názory jako katolicky orientovaná část scholárů pražské univerzity a který zřejmě patřil ke stejné generaci jako novoměstský písař Prokop, autor latinské kroniky o počátcích revolučních událostí píšící až v 70. letech 15. století.²⁹ Autor zprávy byl sice nezávislý na zprávách Piccolominiho, Vavřince z Březové či dalších známých pramenů, v jeho textu se ovšem zrcadlí jen povrchní znalost českého prostředí. K tomu přistupuje problém

27 Více SEDLÁK, J.: *Mikuláš*, s. 3. pozn. 1 s odkazem na názory Meltzera a Höflera. BOEHMER, H.: *Magister Peter*, s. 216–217 vyslovuje názor, že se jednalo o tři osoby a přináší německý překlad textu.

28 O Paynovi existuje rozsáhlá literatura, k jeho biografii viz ŠMAHEL, František: *Curriculum vitae Magistri Petri Payne*. In: In memoriam Josefa Macka (1922–1991). Ed. M. POLÍVKA – F. ŠMAHEL. Praha 1996, s. 141–160 s odkazy na další literaturu. Za člena tzv. drážďanské školy ho pokládají například BARTOŠ, F. M.: *Husitství a cizina*, s. 135–137; Howard Kaminsky v *Master Nicholas*, s. 25; ŠMAHEL, F.: *Husitská revoluce 2*, s. 59; blízký vztah Payna s Mikulášem předpokládají i GONNET, Jean – MOLNÁR, Amedeo: *Les Vaudois au Moyen Age*. Torino 1974, s. 223–224, 235 aj.

29 BOEHMER, H.: *Magister Peter*, s. 218–220. BARTOŠ, F. M.: *Husitství a cizina*, s. 67, vznik zprávy kladl do padesátých let 15. století.

dochování zprávy: její text je v současnosti znám z jediného rukopisu datovaného do druhé půlky 15. století.³⁰ Kontext zprávy v tomto rukopise, obsahujícím řadu protihusitských děl s eucharistickou tematikou, je také zajímavý: její text je zde totiž zapsán ihned po textu kostnického dekretu *Cum in nonnullis*, který je zároveň homogenní součástí Mikulášovy *Apologie*. Souvislost s otázkou utrkvismu tak ozřejmuje intence anonymního autora – historku o drážďanských mistrech je zde potřeba chápat jako součást propagace teorie o Petru Drážďanském coby původci kalicha, neboť jinak by v kontextu rukopisu neměla své místo.³¹ Po přijetí teorie, že spojení Petra Drážďanského se zavedením laického kalicha v Praze je pouhou fabulací kronikářů, se kritické názory na spolehlivost anonymní zprávy ještě vyostřily. V každém případě se jedná o pramen pozdější; hodnotný je především z toho důvodu, že poprvé poskytuje podrobnější popis aktivit drážďanských mistrů v Praze.³²

Pro úplnost je třeba dodat, že další zmínky o Mikulášovi ve spojitosti s Drážďany lze najít v rukopisném materiálu, spadajícím do kategorie primárních pramenů; vztahují se ovšem především k roli drážďanských mistrů v zavádění kalicha v Čechách. V konkrétní souvislosti s Mikulášem je možno poukázat na poznámku v pražském kapitulním rukopise sign. A 79/5, kam neznámý opisovač na konec Mikulášova textu *Tabule veteris et novi coloris* připsal.³³

„Ista scripta ad hunc sensum hereticum collecta sunt redacta in hanc formam per Draznenses, qui de Drazna expulsi plurimos seduxerunt, qui eciam nec de purgatorio, quod est, nec de suffragiis sanctorum tenuerunt oppositum docendo.“

Rukopis obsahuje řadu dalších husitských polemik, z nichž mnoho pojednává o utrkvismu. Do kodexu si je opsal protihusitsky naladěný majitel či písař, jak prozrazuje řada poznámek v podobném duchu jako výše uvedená. Kodex byl opsán zřejmě v letech 1480–1490 a je dokladem toho, že mezi husitskými oponenty bylo

30 Rukopis je dnes uložen v Národní knihovně v Praze pod signaturou XIX C 17, viz RICHTEROVÁ, Alena: *Děčínské rukopisy ze sbírky Františka Martina Pelcla (1743–1801), nyní ve fondech Národní knihovny České republiky*. Praha 2007, s. 197–201; SPUNAR, Pavel: *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans II*. Warsaviae – Pragae 1995, s. 217, č. 463 mylně spojuje text zprávy s rukopisem z téže sbírky, sign. XIX A 50.

31 Neznámý katolický autor si do rukopisu nadepsaného *Articuli Picardorum* zapsal řadu polemik zaměřených proti českým zastáncům kalicha, a především proti tábořským kněžím – Příbramův spisek proti utrkvismu, následovaný polemikami legáta basilejského koncilu Jana Palomara ve stejném duchu a další.

32 Zajímavá je zejména zmínka, že Petr a Mikuláš měli v Praze přitáhnout pozornost řady scholárů (*pluralitatem scholarium*), což je ojedinělý doklad jejich působnosti; dále je zde jmenována i řada konkrétních obvinění z neortodoxních názorů.

33 Praha, Knihovna metropolitní kapituly, sign. A 79/5, f. 261r. Popis viz PATERA, Adolf – PODLAHA, Antonín: *Soupis rukopisů knihovny metropolitní kapitoly pražské I*. A–E. Praha 1910, s. 103–105.

i v pozdější době rozšířené povědomí o skupince reformátorů vyhnaných z Drážďan, kteří po přesídlení do Prahy měli silný vliv na tamější situaci. Souvislost jedné kopie jednoho z mnoha Mikulášových textů s povědomím o skupince drážďanských mistrů však nemůže být v otázce Mikulášova původu průkazná, a tedy ani tato zmínka – stejně jako předchozí dvě – neposkytuje spolehlivou oporu pro jeho spojení s Drážďany.

Z dalších pramenů stojí proti Mikulášově působení na *Kreuzschule* v Drážďanech jeden závažný argument, a to výrok, který při výslechu roku 1425 uvedl jeden z nejznámějších žáků tzv. drážďanské školy Johannes Drändorf.³⁴ Jak sám tvrdil, studoval totiž v Drážďanech na *Kreuzschule* a na univerzitách v Praze a Lipsku u Petra z Drážďan a Friedricha Eppinge; Mikulášovo jméno vůbec nezmiňuje.³⁵ Tato informace je ovšem z důvodu pravděpodobné poslušnosti Drändorfových studií poměrně problematická, navíc k ní došlo při výslechu inkvizitora.³⁶ Mikuláše mezi svými učiteli uvádí jiný žák školy U Černé růže Bartoloměj Rautenstock, který však mluví pouze o burze v Praze – zmiňuje Petra z Drážďan a Mikuláše bez dalšího přídomku.³⁷ I kdybychom připustili, že Mikuláš na *Kreuzschule* v Drážďanech neučil, ale pat-

34 Inkviční protokol s obsáhlou studií vydal HEIMPEL, H.: *Drei Inquisitions-Verfahren*, komentář k Drändorfovi na s. 145–149, poznámky k jeho životopisu s. 25–30.

35 HEIMPEL, H.: *Drei Inquisitions-Verfahren*, s. 68–69. K Drändorfově studiu na pražské univerzitě se naposled vyjádřil NODL, Martin: *Iurare vel promittere. Příspěvek k problematice pražských univerzitních statut*. Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis XLVII/1–2, 2007, s. 49–57.

36 Univerzita v Lipsku byla založena r. 1409 a Drändorf při výslechu uvedl, že studoval v Praze a Lipsku; přísně vzato však poslušnost studií z jeho inkvičního protokolu nevyplývá. NODL, M.: *Iurare vel promittere*, s. 51–53 vyvrací rozšířený názor, že Drändorf studoval v Praze před rokem 1409 a poté v Lipsku, a argumentuje tím, že Praha byla zmíněna na prvním místě proto, že tamějšímu studiu přikládal Drändorf větší váhu. Kombinace Drändorfových životních osudů a dalších faktorů (působení učitelů, u kterých měl studovat; přesuny ostatních drážďanských mistrů; Drändorfovy další cestovatelské podniky apod.) tuto hypotézu podporují. Drändorfova přítomnost v Praze je pozitivně dosvědčena až k roku 1412 – do tohoto roku lze totiž datovat rukopis opsaný v Praze s Drändorfovými glosami k Lyrově *Postile*, dochovaný ve fondu pražské univerzitní knihovny, k tomu více NEUMANN, Augustin: *Glossy v Drändorfově postile*. Hlídky 41/11, 1924, s. 457–465. Pramenitou hodnotu Drändorfova inkvičního protokolu rozebírá HAUPT, H.: *Waldenserthum und Inquisition*, s. 357; SELGE, Kurt-Victor: *Heidelberger Ketzerprozesse in der Frühzeit der hussitischen Revolution*. Zeitschrift für Kirchengeschichte 82, 1971, s. 167–202.

37 Rautenstock byl chycen inkvizicí v Německu okolo roku 1450 a krátký inkviční protokol je jediným pramenem o jeho životě – otištěn je v *Beiträge zur Sektengeschichte des Mittelalters* 2. Ed. I. DÖLLINGER. New York 1970², s. 626–629. Při výslechu uvedl, že v Praze studoval u Mikuláše, kterého nazývá polovičním mistrem, a to nikoliv na univerzitě, ale v příslušné burze: „Wie dass er zu Prag in die Schul gangen sei, aber nicht in das Collegium, sondern in einen Hof dabei; da sei Meister Peter von Dressen und einer Meister Niklas genannt, ein halber Meister, Schulmeister und Lehrer gewesen, von denen er den Unglauben und Ketzerei gelernt habe,“ tamtéž, s. 628–629. K problematice dochování tohoto inkvičního protokolu, datací, diskrepancím mezi otištěnou verzí a rukopisným originálem aj. viz MACHILEK, Franz: *Aufschwung und Niedergang der Zusammenarbeit von Waldensern und Hussiten im 15. Jahrhundert (unter besonderer Berücksichtigung der Verhältnisse in Deutschland)*. In: Friedrich Reiser und die „waldensisch-hussitische Internationale“. Ed. A. de LANGE – K. UTZ-TREMP. Heidelberg – Ubstadt-Weiher – Basel 2006, s. 302.

řil pouze mezi studenty, bylo by Drändorfovo zamlčení jeho přítomnosti podivné, případně by jej k němu musely vést zvláštní pohnutky. I když jsem si vědoma specifík uvedených pramenů a jejich protihusitského zaměření, jejich shodné mlčení o Mikulášově působení v Drážďanech dle mého názoru o něčem vypovídá a tuto jejich negativní výpovědní hodnotu je potřeba mít na paměti při posuzování Mikulášovy vazby na Drážďany.

Nakonec je tedy nezbytné prozkoumat matriky univerzit, na nichž mohl Mikuláš studovat. Jak již bylo zmíněno, možnost, že Mikuláš studoval v Praze, nemůže být přijata bez výhrad. Navíc stav pramenné základny týkající se dějin pražské univerzity znemožňuje jakékoliv definitivní stanovisko.³⁸ Mikulášovo jméno nebylo doposud nalezeno ani v matrikách případných okolních univerzit, kde mohl studovat, tedy v Krakově, Vídni, Heidelbergu, Kolíně nebo Lipsku.³⁹ Jméno, které s vysokou pravděpodobností lze ztotožnit s naším Mikulášem, je však zaznamenáno v bakalářském registru artistické fakulty univerzity v Erfurtu;⁴⁰ tuto skutečnost ovšem dosa-

38 Existuje pouze fragment *matrica nationis Saxonum* z let 1373–1375 a 1382–1383, vydaný Ferdinandem DOELEM: *Ein Fragment der verlorengegangenen Prager Universitätsmatrikel aus dem 14. Jahrhundert*. In: *Miscellanea Francesco Ehrle* 3. Per la storia ecclesiastica e civile dell'età di mezzo (Studi e testi 39). Roma 1924, s. 88–102; *Liber decanorum* z 1367–1585 zachycuje pouze zkoušky studentů; cele dochovaná je pouze matrika právnické univerzity, v níž se s Mikulášovým jménem neseškává: *Album seu matricula facultatis iuridicae universitatis Pragensis ab anno Christi 1372, usque ad annum 1418*, vydaná v *Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis* II/1. Pragae 1834. Více k dějinám Karlovy univerzity a pramenům týkajícím se její historie, viz *Dějiny Univerzity Karlovy* 1, 1347/48–1622. Ed. M. SVATOŠ. Praha 1995; nebo KEJŘ, Jiří: *Dějiny pražské právnické univerzity*. Praha 1995; o výzkumu J. Stočese viz níže, pozn. 48.

39 Založení univerzity ve Würzburgu v roce 1402 nemělo dlouhého trvání a Mikuláš by zde nestihl získat titul – viz např. SÜSS, Peter A.: *Grundzüge der Würzburger Universitätsgeschichte 1402–2002. Eine Zusammenschau*. Neustadt an der Aisch 2007. Matriky zmíněných univerzit jsou dostupné následovně: *Album studiosorum universitatis Cracoviensis* 1. Ab anno 1400 ad annum 1489. Ed. A. M. KOSTERKIEWICZ. Cracoviae 1887; *Księga Promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku (Liber promotionum Facultatis Artium in Universitate Cracoviensi saeculi decimi quinti)*. Ed. A. GAŚSIOROWSKI. Kraków 2000; *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508 (Metrica Universitatis Cracoviensis a. 1400–1508)*. Ed. A. GAŚSIOROWSKI – T. JUREK – I. SKIERSKA. 2 sv. Kraków 2004; *Die Matrikel der Universität Wien* 1. 1377–1450. Ed. F. GALL. Graz – Köln 1956; *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386–1662* 1. Von 1386 bis 1553. Ed. G. TOEPKE. Heidelberg 1884; *Die Rektorbücher der Universität Heidelberg* 1. 1386–1410. 3 sv. Ed. J. MIETHKE. Heidelberg 1986–1999; *Die Matrikel der Universität Köln* 1. 1389–1475. Ed. H. KEUSSEN. Bonn 1928²; *Die Matrikel der Universität Leipzig*. Ed. G. ERLER. Codex diplomaticus Saxoniae regiae II/16–18. Leipzig 1895–1902.

40 *Das Bakkalarenregister der Artistenfakultät der Universität Erfurt 1392–1521*. Ed. R. C. SCHWINGES – K. WRIEDT. Jena – Stuttgart 1995, s. 11; rok imatrikulace zaznamenává Hermann Weissenborn v *Geschichtsquellen der Provinz Sachsen und angrenzender Gebiete* 8. Acten der Erfurter Universitaet 1/1. Ed. H. J. C. WEISSENBORN. Halle 1881, s. 66 – uvádí jej jako Nicolaus Pistoris de Dresen, který zaplatil plnou imatrikulační taxu; tento muž (ačkoliv s výhradami) je Viktorem Hantzschem ztotožněn s Mikulášem z bohaté rodiny Pistoriů (snad synem v pramenech doloženého konšela Klause Beckera), který se zapisuje v Lipsku v roce 1409, ovšem jako *pauper*, viz HANTZSCH, Viktor: *Dresdner auf Universitäten vom 14. bis zum 17. Jahrhundert*. Dresden 1906, s. 12–13; Hantzschův seznam nicméně oproti kritické edici obsahuje řadu diskrepancí, a z toho důvodu spoléhám na údaje z moderní edice, která tuto identifi-

vadní bádání zcela opominulo. Erfurtská matrika zaznamenává, že jistý Nycolaus de Dresden se po zapsání v zimním semestru 1402 podrobil bakalářské zkoušce v jarním semestru roku 1405 za děkanátu Theodora Leubinga. Mikulášovo jméno se ovšem nevyskytuje v seznamu *magistri artium*, a tudíž lze předpokládat, že ve studiu pokračoval jinde.⁴¹ Je potřeba také zmínit, že Nycolaus Drosna Pragensis – postava řadou dřívějších badatelů ztotožňovaná s naším Mikulášem – se v témže registru vyskytuje také (získal zde magisterský titul); tím tato starší identifikace tedy definitivně padá.⁴² Zároveň tento údaj dodává váhu tichému předpokladu většiny výše uvedených pramenů, pro nějž však dosud nebyl znám přímý důkaz, a to, že původ Mikuláše je možné spojit s Drážďany.

Mezerou v našich znalostech o Mikulášově životě tedy zůstává období, kdy pravděpodobně pokračoval ve studiu a získal své vynikající právnické znalosti, dosvědčené jeho literární tvorbou. Logické by bylo předpokládat, že těchto zhruba sedm let strávil Mikuláš studiem magisterským a následně právnickým. Rukopisný materiál obsahuje totiž řadu zmínek o této Mikulášově erudici. Několik rukopisů uložených v Praze, v nichž jsou obsažena Mikulášova díla, ho tituluje jako *magister artium* nebo *baccalarius decretorum*.⁴³

Pozoruhodné jsou především následující zmínky: Starý katalog knihovny koleje Národa českého, jehož vznik lze datovat do dvacátých let 15. století, zaznamenává obsah rukopisu P 9 a nazývá jej „Tractatus magistri N. Drasnensis“.⁴⁴ Skutečnost,

kaci nepřijímá (resp. Mikulášovo spojení s Pistorii vůbec nezmiňuje). O zámožné rodině Pistoriů píše BUTTE, H.: *Geschichte Dresdens*, s. 104, který na základě Hantzschova údaje zmiňuje člena rodiny Pistoriů v roce 1402 v Erfurtu, ovšem nikoliv ve spojení s naším Mikulášem. Vyloučit toto spojení nelze, pravděpodobně však není, a to nejen kvůli tomu, že pokud by Mikuláš takové silné rodinné zázemí měl, zřejmě by se přiznání chudoby při platbě imatrikulačního poplatku vyhnul, protože to s sebou přinášelo nepříjemnou devalvací společenského postavení; více k tomu např. STOČES, Jiří: *K otázce sociální mobility chudých studentů středověké pražské právnické univerzity*. Několik příkladů ze saského univerzitního národa. In: *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*. Ed. P. KRAFL. Praha 2008, s. 459–467.

41 KLEINEIDAM, Erich: *Universitas studii Erfordensis. Überblick über die Geschichte der Universität Erfurt im Mittelalter 1392–1521* 1. 1392–1460. Leipzig 1964.

42 *Das Bakkalarenregister*, s. 5. Podle tohoto záznamu Nycolaus Drosna studoval v Praze v roce 1396, v Erfurtu pokračoval od roku 1398 a magisterský titul zde získal v roce 1403.

43 Rukopis z Národní knihovny v Praze, sign. III G 9, na f. 71r a f. 142v čte „tractatus magistri Nicolay de Drazna“; další rukopis z téže knihovny, sign. V G 19, na f. 251r čte „finitus anno Domini MCCCCXIII ... per Nicolaum baccalarium decretorum“; a ve stejné sbírce je dochován i rukopis V F 22, který na f. IVr čte „sermo ... factus ad clerum per reverendum presbyterum dominum Nicolaum de Drazna etc.“. Další rukopisné zmínky podobného obsahu viz níže.

44 Nová signatura tohoto rukopisu je IV G 15 a obsahuje několik Mikulášových děl. Faksimile starého katalogu je otištěna v BEČKA, Josef – URBÁNKOVÁ, Emma: *Katalogy knihoven kolejí Karlovy univerzity*. Praha 1948, s. 159; viz též edici *Catalogi librorum vetustissimi Universitatis Pragensis*. Ed. F. ŠMAHEL – Z. SILAGIOVÁ. Turnhout 2015, s. 112; viz též ŠMAHEL, František: *Zatoulané drobné texty v nejstarších kolejních katalogích*. Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis L/2, 2010, s. 89. Více o katalogích univerzitních knihoven, viz ŠMAHEL, František: *Die Bücherkataloge des Collegium nationis Bohemicae*

že jsou tituly autorů v tomto katalogu pečlivě zachycovány, dodává na váze oprávněnosti Mikulášova magisterského titulu. Navíc je tento fakt ve shodě s výpovědí dalšího rukopisu z téže sbírky, který Mikulášovu *Apologii* nadepíše jako „tractatus magistri Nycolay de Drazdna“.⁴⁵ V krakovském rukopise (sign. BJ 2148) lze nalézt poznámku „Expliciunt puncta magistri Nicolai de D(resd)a“.⁴⁶ Text Mikulášova spisu *Puncta* zde následuje po díle, které na základě kolofónu lze datovat k 17. únoru 1414, nicméně celý kodex nelze datovat přesněji než do doby po roce 1419. Většina výše uvedených rukopisů je pražského původu a dohromady s faktem, že Mikulášovi současníci jej titulovali jako *magister artium*, může vést k domněnce, že Mikuláš na pražské artistické fakultě opravdu studoval a zmíněný titul zde získal.

Z tohoto kontextu pak ovšem vybočuje svědectví pražského univerzitního rukopisu V G 19, kde je na konci Mikulášova kázání *Sermo ad clerum de materia sanguinis* připsán dovětek „finitus anno Domini MCCCCXIII in die quinque fratrum et factus eodem anno per Nicolaum, baccalarium decretorum, in ecclesia sancti Michaelis Antiquae civitatis Pragensis“.⁴⁷ V časovém rozmezí od konce jarního semestru 1405, kdy Mikuláš zřejmě ukončil svá studia v Erfurtu, a rokem 1412, odkdy se datuje jeho přítomnost v Praze, není příliš pravděpodobné, že by Mikuláš stihl získat magisterský titul a k tomu ještě bakaláře práv. Ačkoliv svědectví soudobého pramene nelze jednoduše odmítnout, stojí proti němu závažný fakt, že matrika pražské právnické univerzity je dochována na rozdíl od artistické fakulty pro relevantní období v úplnosti a Mikulášovo jméno se v ní nevyskytuje.⁴⁸

Silný argument pro Mikulášovo spojení s pražskou univerzitou na druhou stranu představuje jeho hluboká znalost díla mistra Matěje z Janova.⁴⁹ Tento vlivný teolog

und des Collegium Reczonis. In: Die Prager Universität im Mittelalter: Gesammelte Aufsätze / The Charles University in the Middle Ages: Selected Studies. Leiden – Boston 2007, s. 405–439. KRMÍČKOVÁ, Helena: *Paběrky z rukopisů univerzitních*. In: Campana codex civitas. Mirosław Flodr octogenario. Red. F. NOVÁK. Brno 2009, s. 179–211 doplnila Šmahelovu původní dataci katalogu o mnoho cenných poznatků.

45 Praha, Národní knihovna ČR, sign. III G 9, f. 71r; TRUHLÁŘ, Josef: *Catalogus codicum manu scriptorum Latinorum, qui in c.r. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur* I. Praha 1905, s. 212.

46 *Nicolai ... Puncta*, s. 150; jedná se o rukopis Kraków, Biblioteka Jagiellońska, sign. 2148, f. 156v. Pro tento rukopis neexistuje moderní katalog, základní informace poskytuje BARTOŠ, František Michálek: *Husitika a bohemika několika knihoven německých a švýcarských*. Zvláštní otisk z Věstníku Královské české společnosti nauk 1931/1. Praha 1932, s. 72–74.

47 Praha, Národní knihovna ČR, sign. V G 19, f. 251r; TRUHLÁŘ, J.: *Catalogus* I, s. 405.

48 Pražskou právnickou univerzitou a speciálně saským národem se v poslední době zabývá Jiří Stočes, který se společně s Janou Borovičkovou podílel na prosopografickém výzkumu matriky pražské právnické univerzity v letech 1372–1419, viz <<http://www1.cuni.cz/~borovic/matrika/index.htm>> [cit. 2012-11-09], kde je nyní přístupná databáze imatrikulovaných příslušníků saského univerzitního národa. Srov. též STOČES, Jiří: *Pražské univerzitní národy do roku 1409*. Praha 2010; též: *Die Prager Juristenuniversität nach 1409 – Agonie, Auslaufmodell oder die Suche nach einem neuen Anfang?* Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis XLIX/2, 2009, s. 65–70.

49 Základním dílem o Janovovi je KYBAL, Vlastimil: *M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení*. Praha 1905 (reprint: Brno 2000); novější přehled o janovovské problematice je také v úvodní studii k šestému

předchozí generace (zemřel v roce 1393) inspiroval celou řadu husitských reformátorů, ovšem jeho dílo bylo rozšířeno téměř exkluzivně v Čechách. Jeho hlavní spis, *Regulae Veteris et Novi Testamenti*, který lze pokládat za první systematické zpracování české reformní teologie, se především díky Jakoubkovi ze Stříbra dostal na výsluní teprve na počátku 15. století. Janovův vliv lze vystopovat nejen v dílech Mikuláše z Drážďan, ale i u Friedricha Eppinge, který je s tzv. drážďanskou školou taktéž spojován. Lze se tedy domnívat, že oba dva se s dílem Matěje z Janova seznámili v Praze v burze U Černé růže. Ačkoliv tento předpoklad nelze dokázat, opět dodává na váze domněnce, že existovala spojitost mezi Mikulášem a prostředím pražské univerzity. Tuto premisu lze navíc podpořit i skutečností, že Mikuláš byl obeznámen nejen s Janovovými díly, ale také s jeho osudy, jak dokládá poznámka v Mikulášově spise *Sermo ad clerum de materia sanguinis* (*Sermo Nisi manducaveritis*), že Matěj pro častou eucharistii musel trpět.⁵⁰

Zrekapitulujeme-li informace abstrahované z výše rozebraných pramenů, je třeba konstatovat, že soudobé dokumenty obsahují celou řadu zmínek, které předpokládají, že Mikuláš v Praze studoval. Stav dochování matriky pražské artistické fakulty tomu neodporuje. Stejný důvod ale hovoří proti jeho studiu na tamější právnické fakultě, i když hluboké právnické znalosti, které se v Mikulášově literární tvorbě zrcadlí, nelze přehlédnout. Na druhou stranu jeho literární tvorba, jež ve své většině vzniká v rychlém sledu od roku 1412 a dochovala se převážně v rukopisech pražské provenience, zpochybňuje možnost, že Mikuláš v Praze pobýval již před tímto datem. Ve světle výše uvedených skutečností tedy období mezi léty 1405 a 1412 zůstává nejasným místem v Mikulášově životopise. Jelikož datování *Repliky* spadá až do doby po roce 1415, možnost, že by během tohoto období působil jako rektor školy ve Wildungen, nelze taktéž přijmout. Je možné, že tuto dobu strávil v Drážďanech na *Kreuzschule* s ostatními mistry, kteří opustili Prahu po roce 1409 a pokračovali zde v učení.⁵¹ V takovém případě by zřejmě po stíznosti míšeňského

svazku edice *Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae Veteris et Novi Testamenti liber V. De corpore Cristi*. Vol. 6. Ed. J. NECHUTOVÁ – H. KRMIČKOVÁ. München 1993; viz také *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době*. Sborník z vědeckého sympozia, konaného na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 29.–30. listopadu 2000. Ed. J. B. LÁŠEK – K. SKALICKÝ. Brno 2002.

50 *Nicolai ... Puncta*, s. 184; na aluzi upozorňuje KRMIČKOVÁ, H.: *Studie a texty*, s. 113; viz i TÁŽ: *Vliv Matěje z Janova na utrakvismus Jakoubka ze Stříbra a Mikuláše z Drážďan*. In: *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době*. Sborník z vědeckého sympozia, konaného na Teologické fakultě Jihočeské univerzity 29.–30. listopadu 2000. Ed. J. B. LÁŠEK – K. SKALICKÝ. Brno 2002, s. 78.

51 Mikulášovo působení na *Kreuzschule* v Drážďanech bylo prezentováno v řadě starších, především německých studiích, např. MELTZER, O.: *Die Kreuzschule zu Dresden*, s. 34; HAUPT, H.: *Waldenserthum und Inquisition*, s. 356; BOEHMER, H.: *Magister Peter*, s. 226; KÖPSTEIN, H.: *Ohlasy husitského revolučního hnutí*, s. 234; TÝŽ: *Über die Teilnahme*, s. 133–134; BUTTE, H.: *Geschichte Dresdens*, s. 107–108 aj. Jedna z posledních studií zabývajících se *Kreuzschule* nicméně zcela popírá, že lze Mikuláše Drážďanského spojovat s Mikulášem, který na této škole působil, viz HOYER, S.: *Peter von Dresden*, 65.

biskupa Rudolfa roku 1411 zároveň s ostatními mistry Drážďany opustil – v souladu s výpovědí Eneáše Silvia Piccolominiho a výše zmíněnou anonymní zprávou. Proti tomu ale stojí fakt, že Johannes Drändorf nezmiňuje Mikulášovo jméno v souvislosti s Drážďany – je ale potřeba mít na zřeteli, že výrok učiněný před inkvizitorem je pramenem *sui generis*. V každém případě je ale nutné nechat otázku, kde a zda vůbec nějaké vzdělání po studiích v Erfurtu Mikuláš úspěšně završil, i nadále otevřenou.

Datum, ke kterému lze doložit Mikulášovo působení v Praze, není také zcela bez pochyb. Tradičně se jako důkaz uváděl výskyt jména Nicolaus Desna mezi účastníky kvodlibetu z ledna 1412, který řídil Michal z Malenic, řečený Čížek.⁵² Rekonstrukce účastníků této disputace však dokázala, že se jedná o Mikuláše z Desné, tedy osobu jinou.⁵³ Lze se ale domnívat, že okolo roku 1412 Mikuláš v Praze již působil, jak bylo patrné z dříve uvedených narativních zpráv a jak tomu napovídá i vznik mnoha jeho prací, které lze datovat do období po roce 1412 a které se dochovaly v řadě rukopisů pražské provenience. Praha poskytla Mikulášovi útočiště alespoň na tři roky – přinejmenším období mezi léty 1412 a 1415 strávil v burze U Černé růže. Tento dům na pražských Příkopech patřící českému univerzitnímu národu se počátkem 15. století stal sídlem nonkonformistů převážně německého původu, k nimž jsou počítáni i zmiňovaní drážďanští mistři.⁵⁴ Horlivé diskuse s českými reformátory v Praze vyústily v Mikulášovo neplodnější literární období – během krátké doby sepsal přes dvacet děl a další téměř desítku je mu připisována s výhradami. V jeho dílech sice převládá utrakvistické téma, zasáhl ale i do sporů o odmítání přísahy, existenci očiště, svatokupectví, či oprávněnosti laického apoštolátu; tedy do vysoce aktuálních témat tehdejší proticírkevní kritiky.

Závěr Mikulášova života

Několik posledních otazníků vyvstává v souvislosti s dobou po Mikulášově odchodu z Prahy, protože o konci jeho života prameny opět mlčí. O rozkolu mezi Mikulášem a pražskou univerzitou, kromě např. konkrétní rozepře s Jakoubkem ze Stříbra v otázce očiště, toho mnoho nevíme. Nejrozšířenější teorií je, že se Mikuláš

52 SEDLÁK, J.: *Mikuláš*, s. 4.

53 KEJŘ, Jiří: *Z disputací na pražské universitě v době Husově a husitské*. Sborník historický 7, 1960, s. 47–78, konkrétně s. 68. O této disputaci také ŠMAHEL, František: *Kvodlibetní diskuse ke kvestii principalis Michala z Malenic roku 1412*. Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis XXI/1, 1981, s. 27–52.

54 Více viz ŠMAHEL, F.: *Husitská revoluce* 2, s. 58–61.